

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Серед чинників розвитку туризму більшості країн світу, в тому числі України, важливу роль за сучасних умов відіграють фінансові ресурси. В умовах економічної кризи й очевидного наближення світової фінансової кризи 2020 року, коли внаслідок спаду туристичної активності скорочуватиметься фінансування туристичних підприємств за рахунок прибутку суб'єктів туристичного бізнесу, особливо актуальним стане пошук інших дієвих механізмів фінансового забезпечення їх розвитку.

Для підвищення ефективності та конкурентоспроможності туристичні підприємства повинні вміти ефективно використовувати фінансовий потенціал, прагнути до підвищення прибутку, що можливо досягнути на основі глибоких знань законів і закономірностей ринкової економіки в цілому та особливостей фінансового забезпечення підприємницької діяльності у сфері туризму зокрема.

Сьогодні вітчизняні туристичні підприємства є недостатньо активними в сфері фінансової діяльності: відсутній пошук найбільш вигідних джерел фінансування операційної діяльності; організаційна форма не завжди обґрунтована; фінансове забезпечення не в повній мірі забезпечує сучасні потреби.

В туристичній галузі також відсутній дієвий механізм фінансової підтримки підприємництва з боку державних органів, який би відповідав сучасним потребам і викликам. Саме такий комплекс проблем спонукає до пошуку ефективного інструментарію фінансового забезпечення діяльності вітчизняних туристичних підприємств, що і становить наукове завдання даного дослідження.

В наукових працях відомих зарубіжних і вітчизняних вчених відсутній глибокий комплексний підхід до вирішення питань управління фінансовим забезпеченням туристичних підприємств. Певні проблеми фінансування туристичної галузі, формування фінансового механізму, організації та планування фінансової діяльності туристичних підприємств в ринкових умовах відображені в наукових публікаціях таких вітчизняних вчених, як Ю. Ю. Верланов, В. Г. Герасименко, Л. П. Дядечко, С. С. Захарчук [5], І. В. Кравчук [6], А. В. Кулінська, М. П. Мальська, А. Г. Охріменко [9], Р. І. Тринько, О. М. Шуплат та ін.

Втім, удосконалення механізму фінансового забезпечення підприємництва не втратило своєї актуальності для туристичної сфери та вимагає подальших системних досліджень з урахуванням сучасних умов, галузевих особливостей і норм існуючого вітчизняного законодавства.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних засад фінансового забезпечення туристичного підприємництва з урахуванням галузевих особливостей, вивчення проблем, що перешкоджають його оптимізації.

Системного підходу у трактуванні фінансового забезпечення туристичної сфери дотримується А. Г. Охріменко, яка розглядає його як «систему взаємовідносин, що визначає принципи, джерела і форми фінансування суб'єктів господарювання, діяльність яких спрямована на створення комплексного туристичного продукту та задоволення потреб населення у туристичних послугах» [9, с. 400].

Згідно з процесним підходом, при дослідженні фінансового забезпечення І. В. Кравчук висвітлює наступну думку: «фінансове забезпечення сфери туризму передбачає формування фондів грошових коштів, необхідних для здійснення їх виробничої діяльності зі створення туристичного продукту і комерційної діяльності з його реалізації» [6, с. 167].

Г. Г. Кірейцев при трактуванні фінансового забезпечення дотримується ресурсного підходу і визначає його як «надання певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики» [4, с. 124].

Вчена Н. І. Карпишин зазначає, що у діяльності суб'єктів ринку дуже рідко використовують лише одну форму фінансового забезпечення, а в більшості випадків оптимально поєднують різні форми. Кожний економічний суб'єкт формує власну модель фінансового забезпечення, яка визначає склад і структуру джерел фінансування й відповідні форми руху коштів [7, с. 111].

На нашу думку, під фінансовим забезпеченням туристичного підприємництва слід розуміти систему заходів з формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних для формування комплексного туристичного продукту та розвитку туризму.

Згідно зі ст. 15 Закону України «Про туризм», до туристичної діяльності допускаються туристичні підприємства, що мають «фінансове забезпечення, підтвердженням якого може бути гарантія банку або іншої кредитної установи. Мінімальний розмір фінансового забезпечення туроператора має становити суму, еквівалентну не менше ніж 20000 євро». Якщо туроператор надає послуги виключно з внутрішнього та в'їзного туризму, його «фінансове забезпечення має становити суму, еквівалентну не менше ніж 10000 євро. Мінімальний розмір фінансового забезпечення турагента має становити суму, еквівалентну не менше ніж 2000 євро» [2].

Фінансове забезпечення туристичної діяльності має ряд особливостей, пов'язаних, перш за все, зі специфікою фінансів і фінансових відносин туристичних підприємств. Проаналізуємо їх більш детально.

1. Необхідність ретельного планування фінансового забезпечення туристичних підприємств у зв'язку з відокремленістю попиту та пропозиції туристичних послуг.

2. Висока швидкість обороту капіталу в туризмі, зумовлена особливою схемою їх кругообігу (процеси виробництва, реалізації та організації споживання туристичного продукту пов'язані в єдиний виробничо-обслуговуючий процес). Дослідження показують, що в середньому оборотність капіталу в туризмі в чотири рази вища, ніж в інших галузях світового господарства [5].

3. Залежність ефективності використання фінансових ресурсів туристичних підприємств від привабливості об'єктів туристичного показу. Туристи, виходячи зі своїх інтересів, платять гроші за «туристські» враження – цікаві об'єкти туристського показу (пам'ятники історії і культури, архітектурні пам'ятники та ін.), зміна або зникнення яких призводить до зменшення грошових надходжень й уповільнення оборотності грошових коштів.

4. Особливий склад і структура фінансових ресурсів підприємств туристичної сфери. У складі фінансових ресурсів туристичних підприємств переважає дебіторська заборгованість (її частка щодо підприємств України за 2017–2019 рр. становила в середньому 67,5 %), а також грошові кошти (їх середня питома вага складала 11,9 %). За результатами досліджень «в літній період, на який припадає пік туристичного сезону, частка дебіторської заборгованості у складі фінансових ресурсів туроператорів може збільшуватися до 70 %, а частка грошових коштів знижуватися» [3, с. 32].

5. Особливості складу та джерел фінансового забезпечення туристичних підприємств обумовлені розривом у часі між моментом продажу туристичного продукту і безпосередньо дією споживання цього продукту. Зазвичай тури формуються та продаються за декілька місяців до початку сезону відпочинку. Тому туристичні підприємства отримують гроші раніше, ніж надають туристам послуги, в зв'язку з чим можуть безкоштовно використовувати залучені кошти споживачів на довгостроковій основі. Фінансування туристичної діяльності здійснюється, в основному, за рахунок залучених коштів (понад 2/3) і короткострокових кредитів, частково за рахунок власних коштів [3, с. 32].

6. Туристичні підприємства не користуються кредитуванням під оборотні кошти. Потреба в позикових коштах у них виникає при кредитуванні капітальних інвестицій (будівництво готелів, придбання туристичних автобусів і т. д.). Що стосується невеликих туристичних агентств, то переважну частину майна, включаючи офісні приміщення, вони беруть в оренду або одержують за договором лізингу. Такі туристичні агентства не мають у своєму розпорядженні знач-

них активів загального призначення (будівель і споруд, обладнання тощо), що ускладнює залучення позикового капіталу кредитних установ при необхідності.

7. Туристичні підприємства не вкладають свій капітал у створення об'єктів туристичного показу. Реставрація культурно-історичних пам'яток фінансується за рахунок міського, державного бюджетів, міжнародних фондів та інших джерел. Туристичні підприємства приймають лише непрямую участь в організації даних заходів, що виражається у вигляді сплати відрахувань (податків) до бюджетів різних рівнів, з яких, власне кажучи, і виділяються кошти на підтримку об'єктів культурно-історичного потенціалу в належному вигляді.

8. Розвиток туризму потребує фінансування у суміжні сфери діяльності (готельне та ресторанне господарство, транспортну інфраструктуру, заклади розваг, народні промисли та ін.), послугами яких користуються не лише туристи, але і місцеве населення, що відповідно має соціальний ефект.

9. Залежність ефективності використання фінансового потенціалу туристичних підприємств від особливостей ціноутворення на послуги цієї галузі. Ціна туристичного продукту є досить динамічною та залежить від багатьох факторів: вартості послуг складових турпакету, числа туроднів, виду туру (груповий, індивідуальний), кількості туристів у групі, їх вікового складу, сезонності та ін. Розрахунок ціни на туристичний продукт здійснюється на основі нормативної калькуляції, що зводиться до визначення продажної ціни туру без урахування його собівартості та викликає суттєві коливання рівня рентабельності туристичної діяльності і показників фінансового стану туристичних підприємств.

10. Висока залежність ефективності використання фінансового потенціалу від факторів зовнішнього середовища. На туристичний бізнес впливають навіть незначні зміни в політичній та економічній сфері, ситуація на валютному ринку й ін.

11. Застосування специфічних моделей організації фінансового забезпечення різними за розміром туристичними підприємствами. Модель організації фінансового забезпечення для крупних туроператорів передбачає наявність в оргструктурі окремого підрозділу, який займається організацією фінансового менеджменту (наприклад, фінансовий відділ). Для середніх за масштабністю туристичних підприємств модель передбачає наявність в організаційній структурі окремої штатної одиниці – фінансового менеджера, який є «генератором» необхідної інформації для комплексного аналізу фінансової діяльності підприємства. У невеликих туристичних агентствах організацію фінансового забезпечення здійснює бухгалтерський відділ, тому права й обов'язки фінансового менеджера покладаються на головного бухгалтера.

В цілому, слід зазначити, що розбудова туризму в Україні лише починається. Різноманіття туристичних послуг можуть запропонувати лише туристичні

тичні підприємства у великих містах, загально визнаних зонах рекреації та туризму, деяких історичних і культурних центрах. В той же час, в більшості регіонів України можна розвивати промисловий, оздоровчий, екологічний, екстремальний та інші види туризму.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. №168-р було затверджено «Стратегію розвитку туризму і курортів до 2026 р.», основною метою якої є «формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечить прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприятиме підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі» [1].

Збалансований розвиток туризму та курортів, враховуючи екологічну, соціальну і фінансову складову, може забезпечити сталий туризм. На думку Л. В. Мелько, «сталий туризм сприяє збалансованому розвитку територій, раціональному природокористуванню, враховуючи екологічні, економічні, соціальні, культурологічні аспекти на глобальному, регіональному та локальному рівнях, утверджуючи культуру миру та взаєморозуміння між народами» [8, с. 192].

Умовами сталого розвитку сфери туризму можуть бути: підвищення рівня конкурентоспроможності послуг туристичних підприємств шляхом розширення номенклатури послуг, використання нових методів обслуговування туристів; розроблення національних стандартів туристичного обслуговування відповідно до міжнародних вимог; концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку туризму; створення організаційно-економічних умов для розвитку малого бізнесу в туристичній сфері; розвиток туристичних дестинацій; підвищення рівня комфортності обслуговування шляхом реконструкції матеріально-технічної бази із залученням внутрішніх і зовнішніх інвестицій; створення загальнодержавної інформаційної туристичної мережі та її інтеграція до світової інформаційної системи; сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері туризму; популяризація нашої держави у світі та просування національних туристичних продуктів у світовому інформаційному просторі.

«Приборкання» запорочливих тенденцій, створення умов, які відповідатимуть новим реаліям розвитку туризму, повинні стати пріоритетними напрямками прискорення економічного та соціального зростання країни.

Висновки. За результатами досліджень можна зробити висновок, що фінансове забезпечення є необхідною умовою становлення та розвитку туристичної галузі країни в мінливих і важкопрогнозованих сучасних умовах.

Фінансування туристичного підприємництва в Україні в період 2015–2019 рр. переважно здійснювалося за рахунок залучених коштів (понад 2/3), частково за рахунок короткострокових кредитів. Серед залучених коштів основна частка (48 %) припадала на поточну кредиторську заборгованість.

Негативна динаміка фінансових результатів туристичних підприємств за останні роки стала результатом впливу кризових явищ, недостатнього розвитку туристичної інфраструктури, втягування України у військовий конфлікт.

Для подолання негативних тенденцій розвитку туризму важливим є зміцнення фінансового потенціалу, посилення маркетингової складової у економіці туризму, розвиток туристичної інфраструктури та проведення роботи з підвищення якості послуг суб'єктів туристичного бізнесу. Від уміння впроваджувати дієві механізми фінансового забезпечення туристичної діяльності залежить рівень досягнення туристичними підприємствами їхньої мети та високих фінансових результатів.

Перспективи подальших наукових розробок полягатимуть в уточненні особливостей фінансового забезпечення туристичних підприємств і розробці системи організаційно-економічних заходів з удосконалення механізму фінансового забезпечення туристичної діяльності з урахуванням сучасних умов господарювання, галузевої специфіки та важкопрогнозованих наслідків впливу пандемії 2020 року на світову економіку в цілому та туристичну сферу зокрема.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. – Затв. розпорядженням КМУ від 16 березня 2017 р. №168-р. [Електронний ресурс]/ Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/168.
2. Про туризм: Закон України: затв. 15 вересня 1995 р. №324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>
3. Боголюбов В. С. Финансовый менеджмент в туризме и гостиничном хозяйстве: учебник для академического бакалавриата / В. С. Боголюбов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юрайт, 2019. – 340 с.
4. Гроші. Фінанси. Кредит: Підручник / [Г. Г. Кірейцев, Н. М. Александрова, С. О. Маслова] / за ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – 4-те вид. – К: ЦУЛ, 2009. – 312 с.
5. Захарчук С. Фінансово-економічні проблеми функціонування туристичної галузі / С. Захарчук // Економіка. Управління. Інвестиції: електр. наук.-фахове вид. – 2010. – № 1. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/zaharchuk.htm.
6. Кравчук І. В. Застосування ефективних антикризових заходів в управлінні фінансовими ресурсами на туристичних підприємствах України / І. В. Кравчук // Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. – 2009. – № 5. – Т. 2. – С. 166–169.
7. Карпишин Н. І. Класичні моделі фінансового забезпечення охорони здоров'я / Н. І. Карпишин // Світ фінансів. – 2008. – № 1 (14). – С. 110–117.
8. Мелько Л. Ф. Туризм у контексті сталого розвитку / Л. Ф. Мелько // Вчені записки Університету «КРОК» / ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». – К., 2017. – Вип. 1 (1997). – Вип. 48. – С. 190–197.
9. Охріменко А. Г. Фінансові аспекти функціонування туристичної галузі / А. Г. Охріменко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 394–403.